

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „СИСТЕМАТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ“

Дисциплина: Сравнително богословие

Коптската църква

Семестриална работа

Изготвил:

Васил Дечков

Фак. № 2109

Курс: IV Редовен

Богословие

Преподавател:

гл. ас. д-р свещ.

Сава Кокудев

СОФИЯ, 2024 г.

„Нехалкидонски“, „дохалкидонски“ или „древноизточни църкви“, наричани също „ориенталски православни“, са понятия, с които се обозначават църковните общности на *монофизитите*, откъснали се от Православната църква след IV Вселенски събор в гр. Халкидон (451 г). Към нехалкидонското църковно семейство спадат общностите на копти, арменци, арамейци¹, етиопци и пр. Монофизити има и в Индия.

Всеки православен християнин знае за римокатолическата и протестантската общности като такива, но повечето от нас не са чували или имат твърде мъглява представа за нехалкидонското или „ориенталско“ църковно семейство. Незапознатите с въпроса често ги объркват с православните по ред причини, като например факта, че нехалкидонците наричат себе си „православни“, притежават древност и сходна култура: богослужение, облачения, иконопис, храмостроителство. Неяснота се създава и заради присъствието на православни християни в същите земи, например православната Александрийска (или т.нар. мелхитска) патриаршия в Египет, която съществува успоредно с Коптската нехалкидонска църква, и Антиохийската православна патриаршия в Сирия, която съществува успоредно със Сирийската яковитска патриаршия. Още по-объркващи са официалните имена на тези църковни общности: православната се нарича „Гръцка православна църква на Антиохия и целия Изток“, а нехалкидонската или монофизитската – „Сирийска православна църква на Антиохия и целия Изток“. Допълнителна неяснота вкарва и понятието „ориенталски православни“, с което се обозначават съвременните монофизити, тъй като то отново ги смесва с (източно)православните, още повече че и думата „ориенталски“ на френски означава „източни“.

¹ коренните сирийци, семитски народ; такъв е например св. Ефрем Сирин; не бива да се бъркат с по-късното арабско население на Сирия.

Въпреки всичко това, нехалкидонците, т.е. монофизитите, са се откъснали от Православието преди близо 1600 г., което е дори 600 г. преди римокатолиците. Нехалкидонците предпочитат понятието „миафизити“, за което ще стане въпрос по-нататък.

Думата „копт“ е арабско произношение на името „египтянин“. Коптският език е най-новата разновидност на древноегипетския език и може да се нарече „ноегипетски“². По същество коптите са коренните египтяни, наследници на фараоните, за които всеки е чувал от масовата култура или от Стария Завет. Не биват да се бъркат с мохамеданското мнозинство в днешен Египет, които са араби. Дългото време под чужди поробвания смирило техния нрав, а с идването на светото семейство (при бягството им от Ирод в Египет) настъпило очистване на страната им, подготвящо ги да приемат Христовата вяра, както се пее в православното богослужение. За това, че египтяните ще приемат Христовата вяра пророкува св. прор. Исаия: „Ето, Господ ще седне на лек облак и ще дойде в Египет. И пред лицето Му ще потреперят идолите египетски, и сърцето на Египет ще се стопи в него“ (Ис. 19:1); „В оня ден ще има жертвеник Господу в сред Египетската земя, и паметник Господу – в нейните предели. Той ще бъде личба и свидетелство за Господа Саваота в Египетската земя, защото те ще викнат към Господа от потисниците, и Той ще им проводи спасител и застъпник, и ще ги избави. И Господ ще яви Себе Си в Египет; в оня ден египтяни ще познаят Господа и ще принесат жертви и дарове, ще дадат оброци Господу и ще ги изпълнят.“ (Ис. 19:19–21); и св. прор. Давид: „Прїйдѣтъ моли́твенницы ѿ Єгѣпта: Єѡі́опїа предвари́тъ рѣкѣ своѣю̀ къ Бгѣ. Ца́рства земна́ѧ, по́йте Бгѣ, воспой́те Гдѣви...“ (Пс. 67:32–33).

Коптите са подлагани на чужди поробвания и власт повече от две хиляди години, та дори до днес – римско, арабско, турско, френско. Епохата на мохамеданското (арабско и турско) робство се отличава с множество

² архим. Авксентий, *Коптската църква* – В: Духовна култура – LXXV, 1995, 4.

гонения, кланета, забрани на коптския език³. Тези насилства стават дотолкова разпространени, че подлагането на гонение започва да бъде нещо като част от самоличността на коптите. По-светли дни за тях започват от френската власт и последвалия я Мохамед Али паша, родом албанец, номинално принадлежащ към Османската империя, но по същество бил независим владетел на Египет. В днешно време коптите отново са в арабска държава, именно Арабската република Египет, където скрито или явно биват потискани коптската вяра, език и народ.

Александрийската или Египетската църква води началото си от св. евангелист Марк, който въвел християнството в страната и бил неин пръв епископ. В Александрийската патриаршия развиват своята дейност значими светили на Православието като св. Атанасий Велики († 373 г.), св. Кирил Александрийски († 444 г.), св. Пахомий Велики († 346 г.) – считан за основоположник на монашеството в Египет; св. Антоний Велики († 356 г.) – считан за основоположник на християнското отшелничество въобще; св. Макарий Велики († 390 г.) – велик подвижник; св. Мина Котуански – известният великомъченик; и др. Монашеството в Египет било значително по-често срещано сред коптите, отколкото сред гърците⁴. В Нитрийската пустиня през V в. имало 100 000 иноци, но тяхната общност поддържала монофизитството, което изобщо широко се разпространило в страната. Александрия се счита за родина на монофизитството. Коптската общност се откъсва от Православната съборна църква между 451–536 г. Египетските епископи не подписали постановленията на Халкидонския (=IV Вселенски) събор⁵, а мнозинството от населението там било с монофизитска вяра⁶. Макар Александрийската църква все още да била една, между

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ срв. **Снегаров, И.** *Кратка история на съвременните православни църкви*, том 1, София: Университетска печатница, 1944, стр. 255–266.

⁶ **Малицки, П.** *История на Християнската църква*, част 2, София: Синодално издателство, 1956, стр. 86.

монофизитите и православните⁷ се водила открита борба за патриаршеския престол, като монофизитите не признавали православните патриарси и обратното. Така например православният александрийски патриарх св. Протерий бил убит от монофизитската (коптска) тълпа, а впоследствие тялото му било влачено по градските улици⁸. Окончателното установяване на Коптската църква станало през 536 г., когато заточеният монофизитски патриарх Теодосий II ръкополагал епископи, установявайки по този начин нови църковни звена.

Началото на монофизитството се обвързва с имената на Евтихий и Диоскор. Евтихий бил престарял архимандрит (игумен) на цариградски манастир, ревностен противник на несторианите, но както се разбрало, сам той бил привърженик на друга ерес – монофизитството (гр. *μόνος* „един“ + *φύσις* „природа“). На поместния събор (448 г.), който св. Флавиан Цариградски свикал по повод неговата ерес, Евтихий заявил: „Изповядвам, че Господ Иисус до съединението се е състоял от две естества, а след съединението изповядвам едно естество“⁹. С неговото име се обвързва строгото монофизитство, наричано и евтихианство – вярването, че божеската природа в Христа поради своето превъзходство е погълнала човешката, както морето поглъща една капка. Това учение намерило подкрепа като противно на несторианството и арианството, които унижавали божествеността на Иисуса Христа¹⁰. Поддръжник на Евтихий бил александрийският патриарх Диоскор, почитан и до днес от нехалкидонците като светец и поборник за „православието“. Той не признал осъждането на Евтихий, обвинил св. Флавиан и източните епископи в несторианство, и председателствал свикания от цар Теодосий II „вселенски“ събор през 449 г. в Ефес, който скоро след това станал известен

⁷ монофизитите били предимно копти, а православните – предимно гърци, но днес т.нар. „Гръцка“ Александрийска православна патриаршия е почти изключително арабска.

⁸ Малицки, П. пос. съч., стр. 81.

⁹ Пак там, стр. 75.

¹⁰ Пак там, стр. 74–76.

като „Разбойническият събор“. Той целял да „изкорени несторианството“, а всъщност Православието. Присъствали тълпи монаси и доброволци (параволани) от Египет и Сирия, както и войници, които царят дал в разпореждане на Диоскор. Царският представител Елпидий сплашил епископите с отговорност пред Бога и царя при използване на диофизитски изрази (учение за две природи). По време на заседанията на събора монофизитските тълпи от иноци и доброволци викали: „Сечете на две онези, които разделят на две естеството на Христа“¹¹, като всявали ужас у епископите. На този събор имало много насилия, тъй като Диоскор се ползвал от войниците, монасите, параволаните, които били въоръжени с мечове, тояги и вериги. Св. Флавиан, Цариградският патриарх, бил толкова жестоко пребит, вкл. от Диоскор, че три дни по-късно починал. Принуждавали епископите със сила да подпишат бял лист, на който отпосле била написана присъдата на св. Флавиан. Разбойническият или Диоскоровият събор приел монофизитството за православно учение и отхвърлил решенията на Цариградския събор (448 г.), свикан от св. Флавиан. Евтихий бил признат за православен, а св. Флавиан Цариградски, Ива Едески и бл. Теодорит Кирски били свалени от седалищата си и осъдени¹²¹³.

През 451 г. новият цар Маркиан, който бил православен, свикал вселенски събор в Халкидон с цел утвърждаване на Православието и осъждане на монофизитството. Присъствали до 630 епископи, а председател бил новият цариградски патриарх Анатолий. Съборът разгледал деянията на предишните събори – Цариградският от 448 г. и Разбойническият от 449 г. Диоскор бил ответник по обвиненията към него за насилие, а не пълноправен член на събора. Епископите казвали: „Направено бе насилие, насилие с бой, и ние подписахме бяла хартия, на

¹¹ Малицки, П. пос. съч., стр. 77.

¹² Пак там, стр. 76–77.

¹³ Снегаров, И. пос. съч., стр. 255–258.

която после е написано осъждането на Флавиана и Евсевия. Заплашваше ни съд, заточение, и ние се уплашихме от тях. Където има тояги и ножове, за какъв събор може да става дума? Всички ние съгрешихме, всички молим за прошка“. Диоскор бил осъден на лишние от сан и заточен в гр. Гангра¹⁴¹⁵.

Православието и по-точно учението за двете природи в Иисуса Христа било утвърдено въз основа на антиохийското изповедание на вярата, примирителното послание на св. Кирил Александрийски, посланието на св. папа Лъв Велики до св. Флавиан Цариградски, а също и вероизложението на последния. Съборът определил: „Следвайки светите отци, всички съгласно поучаваме да се изповядва един и същия Син, Господ наш Иисус Христос, съвършен в Божество и съвършен в човечество, истински Бог и истински човек, с разумна душа и тяло, единосъщен на Отца по Божество и единосъщен нам по човечество, във всичко подобен на нас, освен в греха, роден преди вековете от Отца по Божество, а в последни дни, заради нас и заради нашето спасение, роден от Мария Дева, Богородица, по човечество, един и същия Христос, Син, Господ единороден, *познаван в две естества неслитно, неизменно, неразделно, неразлъчно, неразделим или разсичан на две лица*, но един и същ Син и и единороден Бог, Слово, Господ Иисус Христос“¹⁶. Царят обърнал особено внимание на това дали е имало всеобщо съгласие при съставянето на това вероопределение, при което получил от епископите единогласен положителен отговор.

Първоначално монофизитството се проявява в по-крайното си течение – евтихианството, изповядващо изключителната божественост на Христа и поглъщането на човешката от божеската природа при въплъщението. От това учение обаче се разграничават по-умерените

¹⁴ Малицки, П. пос. съч., стр. 78–79.

¹⁵ Снегаров, И. пос. съч., стр. 258–261.

¹⁶ Пак там.

монофизити като Диоскор Александрийски, Филоксен Мабугски и Север Антиохийски. Те са готови да осъдят учението на Евтихий за смесването, но отново изповядват една природа¹⁷. Умереното монофизитство – **миафизитството** – изповядва учението, че Христос има „една богочовешка природа“.

Миафизитското богословие утвърждава, че Христос е напълно Бог и напълно Човек, и че след възплъщението Му или личностното съединяване на двете природи, Той има „една богочовешка природа“. Затова миафизитите твърдят, че той е ОТ две природи, но не ВЪВ две природи, т.е. двете природи при възплъщението се съединяват в „една богочовешка природа“ без да се смесват. Според тях природа не може да съществува отделно от лице, затова от допускането, че Христос е в две природи, следва и че е в две личности, т.е. несторианска христология.

Православното богословие, потвърдено на Халкидонския (=IV Вселенски) събор, застъпва че Христос е напълно Бог и напълно Човек; че има две природи – божеска и човешка – преди и след възплъщението(?), т.е. че е ОТ две природи и ВЪВ две природи, които се съединяват в една Личност неслитно, неизменно, неразлъчно и неразделно. Св. папа Лъв във вероопределението си пише, че в единия Христос има две природи, две воли и две действия – божески и човешки.

Доводи против монофизитството (в частност миафизитството):

1. От Св. Писание:

- a. Иоан 6:38 „...защото сляхох от небето, **не** за да върша **Моята воля**, а **волята на Отца**, Който Ме е пратил“.
- b. Филип. 2:6-8 „...но понизи Себе Си, като прие образ на раб и се уподоби на човеци; и по вид се оказа като човек, смири Себе Си, **бидейки послушен дори до смърт**, и то смърт кръстна“.

¹⁷ протопрезв. Майендорф, Й. *Византийско богословие*, София: изд. „ГАЛ-ИКО“, 1995, стр. 48.

с. Мат. 26:39, Лука 22:42, Марк 14:36 „И като се поотдалечи, падна на лицето Си, молеше се и думаше: Отче Мой, ако е възможно, нека Ме отмине тая чаша, **обаче не както Аз искам, а както Ти**“.

2. Природата на Христос – сътворена или несътворена?

Този довод привеждат св. Максим Изповедник („Прение с Пир“) и Леонтий Йерусалимски („Против монофизитите“). Те задават въпроса: ако Христос има само една (богочовешка) природа, и в Него няма никаква двойственост, то природата Му сътворена ли е или е несътворена? Ако приемем, че е сътворена, следва че Христос не е Бог. Ако е несътворена, то не е човек. Ако е и двете, то тогава Христос е в две природи, тъй като една природа, воля или действие не могат да бъдат едновременно сътворени и несътворени¹⁸.

3. Различието означава множественост

Има ли смесване, разбъркване на божеската и човешката природа в Христа след личностното съединение? Според строгите миафизити – не. Това означава, че присъства разлика между двете природи дори след личностното им съединяване. Различието или разграничението по определение предполага присъствие на множественост, в случая две природи¹⁹.

4. Христова природа?

Приемането, че Христос има една „богочовешка“ природа предполага, че тя е различна както от божеската, така и от човешката. Така се оказва, че Христос не е единосъщен нито на Бога, нито на човеците.

¹⁸ **Leontius of Jerusalem.** Against the Monophysites: *Testimonies of the Saints and Aporiae*. Edited and translated by Gray, P. T. R. Oxford University Press Inc., New York: 2006, стр. 177

¹⁹ Пак там, стр. 179.

Оттук Св. Троица бива разделена или търпи промяна²⁰.

5. Монофизитството води до трибожие

Ако в Христос може да има само една природа, защото Той е една личност, то следва, че Св. Троица, бидейки три личности, трябва да има три природи, три воли и три действия, т.е. трябва да бъде три отделни божества. Бидейки последователни докрай, монофизитите Йоан Аскуцангес и Йоан Филопон достигат до заключението за трибожие. От летописа на Михаил Сирийски (монофизитски патриарх – XII в.) става ясно, че присъствието на трибожници в миафизитската общност е предизвикало широко обръщане към халкидонската, т.е. православната вяра²¹.

Познанството с монофизитското или нехалкидонско изповедание, а също и с църковната история, е от полза за православните християни, тъй като предоставя възможност за разсъждение, поука и търсене на истината.

²⁰ **Zachhuber, J.** The Rise of Christian Theology and the End of Ancient Metaphysics. *Patristic philosophy from the Cappadocian Fathers to John of Damascus*. Oxford University Press Inc., New York: 2020.

²¹ Пак там.

Използвана книжнина:

I На кирилица:

1. архим. Авксентий, *Коптската църква* – В: Духовна култура – LXXV, 1995, 4.
2. протопрезв. Майендорф, Й. *Византийско богословие*, София: изд. „ГАЛ-ИКО“, 1995
3. Малицки, П. *История на Християнската църква*, част 2, София: Синодално издателство, 1956
4. Снегаров, И. *Кратка история на съвременните православни църкви*, том 1, София: Университетска печатница, 1944

II На латиница:

1. Leontius of Jerusalem. Against the Monophysites: *Testimonies of the Saints and Aporiae*. Edited and translated by Gray, P. T. R. Oxford University Press Inc., New York: 2006
2. Zachhuber, J. The Rise of Christian Theology and the End of Ancient Metaphysics. *Patristic philosophy from the Cappadocian Fathers to John of Damascus*. Oxford University Press Inc., New York: 2020.